

Prof. dr hab. Zygmunt Markocki
Katolicki Uniwersytet Lubelski
w Lublinie
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa
w Bydgoszczy

1.2. EDUKACJA DOROSŁYCH W KONSTELACJI GLOBALNEJ I WIELOKULTUROWEJ

Życie człowieka odbywa się w różnych kontekstach społecznych i kulturowych, które ulegają modernizacji. Spowodowane jest to różnymi zjawiskami i problemami politycznymi, gospodarczymi, społecznymi, kulturowymi. Chcąc żyć w dzisiejszym społeczeństwie należy postrzegać i analizować te zjawiska, poznawać przyczyny ich powstawania, uczyć się adaptacji do zastanej sytuacji, współżyć wśród otaczającej nas różnorodności kultur i gwałtownych zmian społecznych, doskonalić sposobypokojowych alternatywnych rozwiązań.

Życie i myślenie każdego współczesnego człowieka muszą być, zatem tak nakierowane, aby widział w nich sens swej ludzkiej egzystencji i działania. Wokół niego i dla niego dokonują się przeobrażenia ekonomiczne, społeczne, naukowe i edukacyjne. Jest on czynnikiem determinującym o potencjale innowacyjnym każdego społeczeństwa oraz zajmuje centralną pozycję w kształtowaniu i przekazywaniu wiedzy.

W dobie globalizacji i wielokulturowości podstawą funkcjonowania społeczeństwa jest sprawna gospodarka oparta na wiedzy i społeczeństwie wiedzy. Istnieje zatem potrzeba upowszechniania nowych podstawowych umiejętności i postaw, zapewnienia znacznie szerszego dostępu do edukacji, w tym także promowania uczenia się przez całe życie.

W procesie globalizacji i wielokulturowości oprócz inwestycji materialnych, zasadnicze znaczenia odgrywa edukacja. Należy zatem zwiększać jakość i skuteczność kształcenia w szkołach, uczelniach, także w placówkach edukacji dorosłych i kształcenia zawodowego, doskonalić i reformując cały system edukacyjny w państwach Unii Europejskiej¹.

W humanistycznym dyskursie globalizacja pojawiła się dopiero w drugiej połowie XX wieku. Stało się tak za sprawą aktywności kulturowej człowieka. Stąd tylko krok do socjologicznej interpretacji tego zjawiska oraz edukacyjnych i wychowawczych konsekwencji zaistnienia globalizacji w świadomości człowieka.

Zjawisko i konsekwencje globalizacji i zarazem wielokulturowości docierają także do pedagogiki dorosłych, zarówno w warstwie teoretycznej, jak również w obszarze praktyki nauczania i wychowania. Wiele argumentów przemawia za tym, aby przedstawiciele myśli pedagogicznej zainteresowali się głębiej implikacjami procesów globalizacji, które wywierają przemożny wpływ na edukację dorosłych. Muszą oni postawić sobie pytania, jakie konsekwencje przyniesie globalizacja dla społecznych celów wychowania i nauczania, dla systemu aksjologii wychowawczej, dla stanowiska celów życiowych i wzorów osobowych, bez których nie może być skutecznej edukacji, także dorosłych. Oznacza to, że musimy odpowiedzieć sobie na pytania, co rozumiemy pod pojęciem globalizacji na gruncie teorii i praktyki wychowania, co ona oznacza dla funkcji społecznych wychowania, jakie stawia zadania także na gruncie pedagogiki dorosłych. Wreszcie należy zadać pytanie o istotę etycznej wolności, tolerancji czy podmiotowości w ideologii globalizmu. Czy w tej ideologii ma sens tolerancja jako najważniejsza kategoria etyczna zróżnicowanego i podzielonego świata.

Globalizacja i zjednoczenie się Europy wyznaczają wspólne kierunki myślenia o człowieku współczesnym. W zglobalizowanym i wielokulturowym świecie liczy się nie tylko kapitał rzeczowy, produkcyjny

¹ Tadeusz Aleksander, *Tradycje modernizacji kształcenia dorosłych w Polsce*, W: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*, (red.) A. Fabis, Mysłowice-Zakopane 2005.

i finansowy, ale także, a może przede wszystkim kapitał ludzki. W katalogu cech decydujących o jego jakości powinny się znaleźć takie cechy jak: pracowitość, pomysłowość, innowacyjność, nowoczesność, mobilność idei i wiedzy, empatia, solidarność, odpowiedzialność i przedsiębiorczość. Ich rozwój wymaga pokonania barier psychologicznych, edukacyjnych, aż po instytucjonalne. Do wykształcenia tych cech człowieka, który radziłby sobie na różnych polach działania, w odmiennych sferach życia społecznego powinna zmierzać w kierunku preferencji indywidualnego wysiłku jednostki, jej kreatywności, innowacyjności, samorozwoju i autokreacji, a więc cech, które są podstawowymi cechami uczenia się przez całe życie².

W pedagogicznej refleksji, w chwili obecnej mało mówi się o globalizacji i wynikających z niej problemów międzyludzkich i edukacyjnych. Przy głębszej analizie okazuje się jednak, że problemów tych nie można przeoczyć, czy lekceważyć, prowadząc je tylko do wymiaru politycznego i ekonomicznego. Globalizacja wymaga, ze względu na międzynarodową presję, także określonych reform i doskonalenia systemu oświaty. Globalizacja nie jest bowiem tylko procesem gospodarczym i ekonomicznym, lecz dotyczy także zagadnień społecznych i kulturowych. Wynikająca stąd dynamika pociąga za sobą skutki społeczne, które nie mogą być obojętne dla wychowania i edukacji. Chodzi tu także o konfrontacje z tradycją, aby znaleźć przyczyny dystansu wobec globalizacji i wynikające stąd zadania do dyskursu pedagogicznego³.

Wielokulturowość i międzykulturowość rodzące się na tle procesów globalizacyjnych, to aktualnie popularne terminy konieczne do podejmowania w teorii i praktyce edukacyjnej.

Wielokulturowość społeczeństw może przyjmować różne postaci, harmonijnej współpracy, postaci statycznej, gdzie jakiegokolwiek relacje mają miejsce rzadko i odbywają się na zasadzie przypadku, bądź gdzie na plan pierwszy wysuwają się antagonizmy, dyskryminacje a nawet głębokie konflikty, religijne i międzynarodowe.

W różnych sytuacjach spotykamy się coraz częściej z odmiennymi stylami życia, zwyczajami i tradycjami. Postępująca demokracja i globalizacja umożliwiają upublicznienie różnorodnych wartości i tożsamości kulturowych. Musimy być coraz bardziej otwarci na przedstawicieli innych kultur, a jednocześnie świadomi własnych ograniczeń. Zdobywając umiejętność reagowania na zjawiska obcości możemy podejmować wyzwania jakie niesie z sobą wielokulturowość.

Nasilająca się w ostatnich latach liberalna, lewacka, anarchistyczna ideologia, której szczególna erupcja miała miejsce w Europie Zachodniej, nie przestaje istnieć. Hasła w rodzaju „precz ze wszystkim, co nas ogranicza”, a więc z religią, Kościołem, przykazaniami, Dekalogiem, cnotami, ascezą, wartościami chrześcijańskimi, itd. – ciągle wracają. Kryją się za tym potężne, międzynarodowe siły, pełne pieniędzy, arogancji i nienawiści do chrześcijaństwa, które prowokują i finansują takie zachowania.

Religia odgrywała i odgrywa w każdej kulturze fundamentalną rolę. Człowiek, który nie zetknął się z kulturą, moralnością i filozofią chrześcijańską nie będzie w stanie zrozumieć ani procesów historycznych ani współcześnie zachodzących w Europie. Dziś świat pulsuje religijnością. „Człowiek jest po prostu istotą religijną i tęskni za transcendencją, tęskni za Bogiem i daje temu wyraz. Zjawisko religii bynajmniej nie zanika – wprost przeciwnie, staje się coraz potężniejsze, stąd rola religii w każdej kulturze, nie tylko chrześcijańskiej, jest niezmiernie ważna i nie można tego pomijać”⁴.

Ten kryzys dobrych obyczajów dosięga różnych dziedzin naszego życia. Szczególnie widać go w mediach. Nie wiadomo, czy rozpatrywać go w kategoriach kultury politycznej, czy nieuczciwości ludzkiej i załamania współżycia społecznego. Niestety jest, że nie można obwieścić rychłego jego końca.

Oczywiście ten ból przemian, rozwoju, czy dojrzewania różnych społeczeństw odczuwalny jest w całej Europie. Nie można go traktować jako kwestii tylko czysto ekonomicznej. Europa musi być czymś więcej, musi znaleźć swoją tożsamość kulturową. Europejski model życia, który w sposób wyjątkowy łączy gospodarkę wolnego rynku z socjalnym bezpieczeństwem i efektywną ochroną środowiska, wspieranie przemyślaną i wiarygodną powszechną edukacją europejską, muszą stanowić bezcenną wartość, którą należy zachować i chronić. „Istnieje, przeto wielka potrzeba odkłamania naszego życia w różnych zakresach. Trzeba przywrócić niezastąpione nierzeczywiste miejsce cnoty i prawdomówności. Trzeba by ona kształtowała życie rodzin, środowisk, społeczeństwa, środków przekazu, kultury, polityki i ekonomii”⁵. Dotyczy to powszechnej edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych. Prawda stwarza, bowiem właściwą atmosferę

² Zygmunt Bauman, *Globalizacja. I co z tego wynika?*, Warszawa 2000.

³ Dorota Barwińska, *Międzykulturowe uczenie się wyzwaniem dla edukacji dorosłych*, W: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*, (red.) A. Fabis, Myslowice-Zakopane 2005.

⁴ Bp. Stanisław Wielgus, *Nie dyskryminować nauki religii*, W: *Niedziela*, NR 5, 2006, s. 17.

⁵ Jan Paweł II, *Homilia wygłaszana w czasie Mszy św. w Olsztynie*, 6 czerwca 1991.

godnego życia i przywraca nadzieję na poprawę skażonych stosunków społecznych, umacnia wszelkie inicjatywy zmierzające do budowania jedności kontynentu europejskiego.

Wychowanie i edukacja społeczeństwa w dobie globalizacji i wielokulturowości winny, więc także zmierzać w kierunku opracowania takich metod jego intelektualnego formowania i kształcenia, które pozwoliłyby dać mu pełną wizję rzeczywistości, uwzględniającą zarówno najlepszą współczesną wiedzę naukową, jak również nadprzyrodzony, transcendentny wymiar całej rzeczywistości i człowieka⁶.

Wielokulturowość opiera się na zaakceptowaniu obecności innych kultur. Umiejętność współżycia i zmiany stereotypów stają się zaś domeną kontaktów i międzykulturowości. Oznaczają relacje wzajemnego szacunku, i nie zagrażają tożsamości kulturowej. Kreują wymianę kulturową, kształtując postawy otwarte do budowania społeczeństwa solidarności.

Międzykulturowa edukacja, szczególnie w dobie globalizacji wymaga takiego kierowania procesami uczenia się, aby jej uczestnicy nabywali umiejętność taktownego i opartego na kooperacji wspólnego obcowania. Teoretyczne koncepcje edukacji międzykulturowej całego społeczeństwa powinny skupiać się na takich pojęciach jak: prawa człowieka, tolerancja, wolność, dyskryminacja, równorzędność kultur, solidarność, wzajemne wzbogacanie się, empatia i dialog.

Międzykulturowe uczenie się należy zatem traktować jako długofalowy, wielostronny proces zdobywania doświadczeń jednostek i społeczeństw reprezentujących różne grupy kulturowe i wiekowe. Uczenie to powinno zmierzać do stworzenia określonej jakości życia w wielokulturowym społeczeństwie, cechującym się:

- równoprawnym współżyciem,
- jednakowymi szansami dla wszystkich w obszarach życia codziennego,
- wzajemnym wzbogacaniem się różnych grup kulturowych.

Wraz z dynamicznymi zmianami związanymi z procesem globalizacji konieczne jest nabycie międzykulturowych koncepcji, a ich długotrwale zachowanie i utrwalanie staje się wręcz nieograniczone czasowo. W związku z tym wzrasta dziś także znaczenie projektów międzykulturowych uczenia się wśród dorosłych.

Zdaniem Komisji Europejskiej, edukacja jest czymś więcej niż jedynie czynnikiem dającym szansę na zatrudnienie. Przygotowując się do pracy zawodowej, przyczynia się do samorealizacji oraz kształtuje aktywną postawę obywatelską w demokratycznych społeczeństwach, w których szanuje się różnorodność kulturową i językową⁷. Edukacja ta odgrywa również istotną rolę w tworzeniu społeczeństwa zintegrowanego, zapobiegając dyskryminacji, marginalizacji, rasizmowi i ksenofobii, a także promując takie fundamentalne wartości wyznawane przez społeczeństwa europejskie, jak tolerancja i poszanowanie praw człowieka. W epoce wiedzy i globalizacji tworzenie spójnego wewnętrznego i otwartego europejskiego obszaru edukacyjnego będzie miało także zasadnicze znaczenie dla przyszłości Europy i jej obywateli⁸.

Co jednak ma zrobić nauczyciel, który zderza się z wielością teorii pedagogicznych. Jak znaleźć się w świecie odczuwanego chaosu, nieładu konkurujących między sobą i orientacji, nie eliminując wstępnie żadnego z nich. Czy zrezygnujemy ze swoich dotychczasowych poglądów, opinii, wartości, czy podda je weryfikacji, czy je zmodyfikuje. W jakiej mierze otworzy się na odmienność, a w jakim zakresie będzie poszukiwał podobieństw w tym, co jest obce i obcości w tym, co jest mu bliskie.

„Każdy nauczyciel powinien znać, rozumieć i porównywać występujące w naukach o wychowaniu zróżnicowania perspektyw poznawczych, które odmiennie opisują istotę wychowania, wyjaśniają jego fenomen oraz określają swoistą dlań rolę pedagoga⁹. Winien uczynić z nich użytek by ich perspektywa teoretyczna służyła edukowanym wychowankom¹⁰”.

Zwolennicy teorii pedagogiki andragogicznej uważają, że propozycja współczesnej andragogiki w dobie globalizacji i wielokulturowości winna obejmować wszystkie elementy jej struktury, czyli cele, treści, formy, metody, techniki i zasady, zarówno w procesach kształtowania jak też wychowania, samokształcenia i samowychowania. Zgłaszają przy tym swoje uzasadnienia:

- proces edukacyjny stał się twórczy i innowacyjny, a nie jak dawniej tylko formalny i technologiczny,

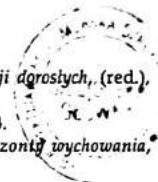
⁶ Tamże.

⁷ Mirosław Czapka, *Związki andragogiki z ekonomią pracy*, W: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*, (red.) A. Fabis, Myslowice – Zakopane, 2005.

⁸ *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010*, Warszawa 2003.

⁹ Bronisław Śliwerski, *Pedagog wobec pluralizmu współczesnych teorii wychowania*, W: *Horyzonty wychowania*, 3/2004 (6), Kraków 2004, s. 72.

¹⁰ Tamże.

- widoczna jest zmiana społecznej roli edukacji dorosłych, tak w sytuacji indywidualnej, jak również i w grupie społecznej,
- w różnicowanej edukacji dorosłych są odmienności znacznie większe, niż między wychowaniem dzieci i dorosłych,
- podziaily są sprawą przeszłości, obecnie trzeba tworzyć rzeczy wspólne, co nie oznacza, że przeważać będzie tradycyjna pedagogika, potrzebna jest nowa teoria, tworząca także nowe jakości¹¹.

W obszarze praktycznych rozwiązań, będących odpowiedziami na pytania, dotyczące stosunków między polityką a gospodarką oraz społecznych następstw globalizacji dla codziennego życia, wskazuje się także na koncepcję pedagogiki transkulturowej i globalnego uczenia się. Pedagogika transkulturowa postrzegana jest tu jako szeroki dyskurs naukowy, przekazywanie kompetentnych informacji, krytyczne wyjaśnienia procesów globalizacyjnych i ich następstw, a dopiero w drugiej kolejności jako płaszczyzna praktycznego, specjalistycznego działania.

Aby odpowiedzieć na oczekiwania i możliwe tendencje w rozwoju edukacji dorosłych w dobie globalizacji i wielokulturowości należałoby mieć także dokładniejsze dane na temat wymogów, jakie stawiać będzie przed nami rozpoczynający się wiek XXI. Jakie zmiany dotyczące rozwoju człowieka, społeczeństw i techniki nastąpią stopniowo – ewolucyjnie, jakie zaś gwałtownie – rewolucyjnie, zmieniając istotnie nasze dzisiejsze oczekiwania i prognozy, być może na przekór sygnalizowanym trendom i tendencjom rozwoju.¹²

Analizując problemy edukacji dorosłych w dobie globalizacji i wielokulturowości w aspekcie krajowym, regionalnym i międzynarodowym, należy zauważyć najważniejsze potrzeby organizacyjne i innowacyjne. Ważna, więc staje się tu analiza zmieniających się potrzeb i możliwości oraz zmian teoretycznych koncepcji i praktycznych rozwiązań w zakresie dydaktyki dorosłych z uwzględnieniem badań i międzynarodowej współpracy andragogicznej, wśród których na plan pierwszy wysuwa się globalizacja, transformacja, integracja i wielokulturowość, które są udziałem większości państw Europy.

Edukacja dorosłych w społeczeństwie i świecie powinna mieć zatem wysoką pozycję jako czynnik pokoju, prawa, równości i porozumienia między narodami i ludźmi w interakcjach multikulturowych i intelektualnych, jako proces duchowego rozwoju ludzi, wyznacznik zmian i środek adaptacji do zmieniającej się egzystencji. Edukacja dorosłych zgodnie z rekomendacją UNESCO winna pomagać ludziom rozumieć problemy współczesnej cywilizacji, życia codziennego i jego potrzeb. Jako taka winna być integralną częścią systemu ogólnej edukacji i przedmiotu praktyki oświatowej każdego państwa, nierozzerwalnie ze skutkami finansowymi. Każdy człowiek musi mieć prawo udziału w edukacji dorosłych a zadaniem rządu jest zapewnienie tego prawa.¹³ Na dzień dzisiejszy, przy nie najzdrowszej sytuacji społecznej, godzi się także przypomnieć, że od zarania dziejów wszystkie ważniejsze kultury szczególnie troską i szacunkiem otaczały ludzi starszych. Wydawałoby się, że żelazna reguła także w naszej cywilizacji jest klarowana dla wszystkich i że każdy rozumie konieczność jej respektowania. W końcu każdy z nas, jako senior, będzie chciał być godziwie traktowany.

¹¹ Ryszard Pachociński, *Andragogika w wymiarze międzynarodowej*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1998. Józef Półturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą*, Biblioteka Edukacji Dorosłych, nr 15, Toruń 1998. Eugenia Wesolowska, (red.), *Edukacja dorosłych w dobie przemian*, Biblioteka Edukacji Dorosłych, nr 3, Toruń 1994.

¹² Jerzy Stochmialek, *Zmiany w edukacji dorosłych – elementy tradycji i nowoczesności*, W: *Wyzwania współczesnej edukacji*, (red.), A. Fabis, Myslowice–Zakopane 2005.

¹³ Józef Półturzycki, *Pedagogiki Dorosłych*, W: *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych*, (red.), A. Fabis, Myslowice–Zakopane 2005.